

Lietuva ir jos valdžia 1935 metais Italijos pasiuntinio akimis

Vytautas Petronis, Andrea Grifante

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius

El. p. vytautas.petronis@istorija.lt, griphusrex@yahoo.it

Anotacija. Spausdinamas dokumentas – 1927–1935 m. Kaune rezidavusio Italijos pasiuntinio Džiovano Amadorio (Giovanni Amadori) konfidencialus raportas apie Lietuvos vidaus ir užsienio politinę padėtį, ypač apie šalies valdžios specifiką. Pagrindinis Dž. Amadorio akcentas – Antano Smetonos, Juozo Tūbelio šeimų ir kai kurių su jais susijusių asmenų politinio gyvenimo dominavimas, kas, dokumento autoriaus nuomone, stabdė Lietuvos raidą.

Esminiai žodžiai: *Amadoris, Smetona, Tūbelis, tarpukaris, valdžia.*

Abstract. The printed document is a confidential report of the Italian envoy Giovanni Amadori, who resided in Kaunas from 1927 to 1935, on the domestic and foreign political situation in Lithuania, especially on the specifics of the country's government. The main highlight of the Amadori report is the dominance of the political life of the families of Antanas Smetona, Juozas Tūbelis and some people related to them, which, in the opinion of the author of the document, hindered the development of Lithuania.

Keywords: *Amadori, Smetona, Tūbelis, interwar, government.*

Spausdinamo dokumento autorius – pirmasis Kaune rezidavęs Italijos pasiuntinys Džiovani Amadoris (Giovanni Amadori-Virgilj arba Amadori-Virgili). Gimė 1883 m. Čezenos mieste, Emilijos-Romanijos regione. Karjerą pradėjo prieš Pirmąjį pasaulinį karą, iš pradžių dirbdamas žurnalistu Italijos parlamente, o vėliau – ekonomikos korespondentu Salonikuose (Graikija) ir Belgrade (Serbija). Čia 1910 m. buvo priimtas į diplomatinę tarnybą vietos pasiuntinybėje. 1913–1914 m. Dž. Amadoris pasižymėjo išsamiai Turkijos

rytinių provincijų tyrimu, kuri aprašė keliuose rašiniuose. Jo diplomatinis darbas įsibėgėjo Pirmojo pasaulinio karo metu. 1918–1919 m. jį randame einantį Italijos konsulo sekretoriaus pareigas Rio de Ženeire (Brazilija) ir Buenos Airėse (Argentina).

Dž. Amadorio karjeros šuolis įvyko po karo, kai buvo paskirtas Italijos–Sovietų Rusijos ekonominių derybų grupės vadovu. Čia jis pasižymėjo kaip gabus derybininkas ir diplomatas, o 1922 m. spalį Italijoje į valdžią atėjus Benito Musoliniui, nuo 1923 m. sausio 12 iki gegužės 28 d. tapo savo šalies ambasadoriumi Sovietų Rusijoje. Deja, šį postą išlaikė neilgai, nes buvo atšauktas dėl kilusio tarptautinio skandalo: vis dar vykusių derybų tarp Italijos ir Sovietų Rusijos metu Didžiosios Britanijos spauda paskelbė (manoma, kad sovietų agentų pastangomis) jo į Romą siųstą slaptą telegramą, kurioje buvo aprašyti Italijos ir Britanijos vyriausybės planai dėl ekonominio Sovietų Rusijos spaudimo.

Išvykęs iš Maskvos, Dž. Amadoris iš pradžių apsisusto Rygoje, kur 1923–1924 m. dirbo Italijos konsulu visoms trims Baltijos valstybėms. Rygoje vedė latvę, pradėjo šeiminių gyvenimą, tuo dar labiau susiedamas save su šiuo regionu. Nepaisant jo kompetencijos naujojoje Rytų Europoje, Italijos URM nusprendė, kad Dž. Amadoriui reikia pakeisti tarnybos vietą, todėl 1925–1927 m. jis buvo išsiųstas dirbti į Siamą (dabartinis Tailandas) sostinę Bankoką. Tačiau 1926 m. antroje pusėje Italijai pagaliau nusprendus atidaryti savo pasiuntinybę Lietuvoje, Dž. Amadoris tikriausiai buvo vienas geriausių kandidatų užimti šį postą. 1927 gegužės 13 d. jis įteikė savo akreditavimo raštus Prezidentui Smetonai. Italijos ambasada tada dar neturėjo savo pastato, o iki jį išsinuomojant, visi reikalai buvo tvarkomi iš jo buto „Metropolio“ viešbutyje. Kaune jis išbuvo iki 1936 m. lapkričio 4 d., kai jį pakeitė naujasis Italijos pasiuntinys Lietuvai Frančeskas Fransonis (Francesco Fransoni).

Nuo pat atvykimo Dž. Amadoris atidžiai stebėjo aplinką, įsitraukė į Lietuvos elito gyvenimą. Per devynerius metus jis susipažino su daugeliu Lietuvos politikų, dalyvavo oficialiuose ir neoficialiuose pobūviuose, nuosekliai sekė spaudą, kruopščiai rinko įvairiausių informaciją, gandus ir pan., visa tai pedantiškai aprašydamas siunčiamuose raportuose į Romą. Sprendžiant iš Italijos URM diplomatijos istorijos archyve sukauptos medžiagos apie tarpukario Lietuvą, didžiąją jos dalį sudaro būtent Dž. Amadorio raštai. Jis ypač aktyviai veikė 4-ojo dešimtmečio pirmojoje pusėje, kai aukščiausi Lietuvos valdžios sluoksniai svarstė galimybes pertvarkyti šalį pagal Italijos pavyzdį, aiškino ir gynė Lietuvos pozicijas Vilniaus ir Klaipėdos klausimais, palaikė Baltijos valstybių sąjungos sudarymą ir kt. Žinoma, jis buvo B. Musolinio Italijos patriotas, tačiau tuo pat metu galima teigti, kad Dž. Amadoris buvo jautrus ir Lietuvos interesams. Jis tikriausiai tikėjosi, jog didžiausiu jo diplomatinės karjeros laimėjimu turėjo tapti Lietuvos pasukimas itališkojo politinio fašizmo ir socioekonominio korporatyvizmo keliu. Tačiau šios viltys išsisklaidė dar prieš jam paliekant Kauną.

Spausdinamas dokumentas yra vienas paskutinių jo siųstų konfidencialių pranešimų apie Lietuvos vidaus ir užsienio politiką bei ją formavusius asmenis.¹ Matyti, kad jame atsispindi Dž. Amadorio nusivylimas šalyje vyravusia politine stagnacija, Lietuvos politiniu elitu ir jo struktūra. Iki šio raportu pasiuntinys susilaikydavo nuo aštresnių ir atviresnių lietuvių politikų aprašymų, jų asmeninių savybių ir tarpusavio santykių apibūdinimų. Tačiau tikriausiai žinodamas, kad bus paskirtas į naują tarnybos vietą, jis be didesnių užuolankų pateikė jo matytos ir suvoktos ydingos Lietuvos valdžios paveikslą.

Išvykęs iš Lietuvos, Dž. Amadoris iš pradžių vadovavo Italijos pasiuntinybei Norvegijoje (1936–1938), vėliau – Ekvadore (1939–1940). Mirė po 1946 m.

KONFIDENCIALU

Reg. Nr. 366/176

Kaunas, 1935 (XIII) balandžio 14 d.²

Karališkosios Užsienio Reikalų Ministerijos Politinių reikalų departamentui, Roma

TEMA: **Apie Smetonos–Tūbelio vyriausybę, Lietuvos užsienio ir vidaus politiką.**

Kauno politikai ir jų istorijos

Savo ataskaitose apie Smetonos–Tūbelio vyriausybės padėtį bei jos vedamą užsienio ir vidaus politiką aš visuomet pabrėžiau tris iš pirmo žvilgsnio prieštarigus elementus, būtent:

a) tvirtą užsienio politiką už Vilnių ir Klaipėdą³, kuri, neabejotinai, išreiškia tautos valią. Kas link opozicijos pasipriešinimų, jie yra dirbtiniai ir daugiausiai keliami dėl poleminių motyvų, todėl jei opozicija vadovautų vyriausybei, jos vykdoma politika būtų identiška.

b) gyventojų masės susidomėjimo vidaus politine situacija stoką, iš ko seka jų pasyvus pritarimas elito valdžiai ir, tuo pat metu, opozicinių partijų bei jų kadro nykimas. Taigi, Smetonos–Tūbelio valdžia faktiškai virsta nuosaikia administracine diktatūra, paremta nacional-fašistine Prezidento Smetonos kaip Tautos Vado⁴ ideologija.

c) kita vertus, masės mano, kad Smetonos–Tūbelio vyriausybė yra silpna, susidedanti iš tvirtos valios neturinčių žmonių; ši vyriausybė yra vedama ją veikiančių įvykių, o ne saugaus ir tvirto vadovavimo valstybei ir tautai.

Nepaisant šių elementų prieštaravimo, jie tokie nėra. Jų santykis atskleidžia ne tik realią Lietuvos vidaus situaciją, bet ir realias Lietuvos užsienio politikos pajėgas.

Esamąją situaciją būtent ir paaiškina Smetonos–Tūbelio komandos žmonių silpnumas.

---

¹ 1935-XIII 04 15 Smetonos–Tūbelio vyriausybė iš pranešimų apie Lietuvos vidinę padėtį ir užsienio politiką. Kauno politikai ir jų istorijos, Nr. 366/176. *Diplomatijos istorijos archyvas prie Italijos URM*, fondas *Lituania*, byla Nr.10 (1935), aplankas *Politiniai raportai (2-ras trimestras)*, s. n.

² Datoje romėniškas skaičius „XIII“ reiškia „Fašistų eros“ (*Era Fascista*) tryliktus metus, skaičiuotus nuo fašistų maršo į Romą ir B. Musolinio paskyrimo Italijos ministru pirmininku 1922 m. spalį.

³ Dž. Amadoris tekste vietoj Klaipėdos visur rašo Memel.

⁴ Tekste „Duce della Nazione“.

Neimant domėn tokių faktorių kaip žmonės, veikla, planavimas, charakteris, organizuotumas, Lietuvoje gyvuoja nuosaiki diktatūrinė valdžia, kuri, negalėdama efektyviai pasiremti šalyje įsitvirtinusia ir šaknis įleidusia Tautininkų partija⁵, veikia vien tik per valstybės biurokratinį aparatą. Šią biurokratinę-diktatūrinę valdžią palaiko masių nesidomėjimas politiniu gyvenimu, nesidomėjimas, kas vyksta Parlamente bei senosiose partijose, kurios kasmet netenka savo buvusių šalininkų, o jų egzistencija, be jokio atgarsio gyventojų tarpe, matoma tik nereikšminguose ir mažuose provinciniuose centruose.

Kita vertus, Tūbelio vyriausybė, kurią sudaro savimi mažai pasitikintys asmenys, visgi neblogai administruoja, nors neturi nei veiklos planų, nei komunikacinių sugebėjimų; nuolat baiminasi susidurti su viešąja nuomone ir todėl neįgauna nei autoriteto, nei prestižo tiek sau, tiek savo darbams. Jai pakanka būti tik toleruojama ir todėl atmets veiksmus, galinčius sukelti viešosios nuomonės poliarizavimą savo atžvilgiu.

Dabartinė ekonominė padėtis skina kelią stiprėjančiam nepasitenkinimui vyriausybėje, o tai vien dėl to, kad ji nebendruoja su tauta, bando paslėpti [ekonominę, – V. P., A. G.] krizę, užuot vyriškai pripažindama jos buvimą ir teigdama (kas yra tiesa), kad jokia kita [Lietuvos, – V. P., A. G.] vyriausybė nesurastų priemonių ir kelių šiai pasaulinio masto krizei įveikti.⁶

Tūbelio vyriausybė mėgsta judėti į priekį tyliai, nes mano, jog tokiu būdu išlaikys stabilų valdymą. Todėl labiau mėgsta vilkinti problemų sprendimą, nei jas įveikti išsprendžiant.

Pavyzdžiui, naujoji 1928 m. konstitucija yra numačiusi parlamentą ir naują rinkimų įstatymą. Ši problema egzistuoja jau šešis metus. Valstybės pareigūnai šešis metus vis studijuoja rinkimų įstatymo pagrindą, kuris garantuotų esamąjį režimą ir atmestų senąsias partijas. Dar ilgiau mąstoma apie korporatyvinės sistemos įvedimą. Tačiau joks sprendimas nebuvo priimtas. Gyvavimas be teisinio pagrindo jiems labiau priimtinas vien dėl to, kad jis palaiko šio momento ramybę, bet visai negalvojama apie galimas komplikacijas ateityje ir apie dieną, kuomet teks perduoti valdžią.

Panašūs yra santykiai su Vatikanu ir katalikų dvasininkija. Krikščionių-demokratų partija, kurią remia Bažnyčios hierarchija, elgiasi lyg tautininkų vyriausybės⁷ įpėdiniai. Bendradarbiaujant su Katalikų akcija⁸, kurią saugo Konkordatas⁹, ji bando tęsti savo politinę veiklą, nors iš tikrųjų paskendo visiškame abejingume. Per septynis Smetonos–Tūbelio vyriausybės gyvavimo metus pastarajai nepakako drąsos išgauti iš Vatikano sutikimą dėl ginčijamų punktų bei pareikalauti iš kunigų politinės ištikimybės

⁵ Tekste „partito nazionalista“. Čia ir kitur autoriaus vartotas žodis „nacionalista“ ten, kur atitinka teksto mintį, keisti į „tautininkai“.

⁶ Dž. Amadoris turi galvoje pasaulinę ekonomiką krizę, kuri Lietuvą pasiekė 4-ojo dešimtmečio pradžioje.

⁷ Tekste „Governo Nazionalista“.

⁸ Katalikų akcija (l'Azione Catolica) – XIX a. pabaigoje atsiradęs įvairių daugiausia sekuliarių katalikiškų grupių junginys, siekęs didinti katalikybės įtaką savo visuomenių socialiniame, politiniame, kultūriniame ir kt. gyvenime.

⁹ 1927 m. rugsėjo 27 d. buvo sudarytas konkordatas tarp Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto, kuriuo pripažinta Katalikų bažnyčios veiklos laisvė, nustatyti abiejų šalių tarpusavio santykiai.

vyriausybei. Tuo tarpu situacija yra tokia, kad energingai veikiant visa tai būtų galima išreikalauti per 24 valandas.

Taigi, dėl savo veiklos stokos Tūbelio vyriausybė dabar yra apsupta jai besipriešinančių ir ją šmeižiančių balsų.

Iš to seka, kad Tūbelio vyriausybės vidaus stabilumas yra ir bus įtakojamas net smulkiusių aplinkybių: dviejų ar trijų šimtų karių maišto, kaip 1934 m. birželio 7 d., arba studentų demonstracijos gatvėse – tiksliau, vienintelėje Kauno gatvėje – kaip tai įvyko prieš kelias dienas.¹⁰ Juk užtenka mažiausio incidento, kad būtų sutrikdyta administracinės valdžios galia, būtent nuosaikios vietinės policijos, o greta jos ir vyriausybės bei kitų valstybės institucijų veikla.

Visa tai paaiškina, kodėl 1934 m. birželio 7 d. Smetonos–Tūbelio vyriausybė dvi ar tris valandas praleido be jokio pasipriešinimo, lyg vyriausybės aparato veiklą būtų visiškai paralyžiavę penkiasdešimt [civilių, – V. P., A. G.] asmenų ir du šimtai daugiau ar mažiau sąmoningų kariškių. O kad maištininkai tapo nugalėti, tai lėmė vien tik pono Voldemaro¹¹ bei generolo Kubiliūno¹² neryžtingi veiksmai.

Maža to, jei kiltų nauji vidiniai neramumai, tai kariuomenės, kurios kadrus vyriausybė atnaujino po 1934 m. birželio 7 d. pučo apvalydamį juos nuo jaunų voldemarininkų ir vyresnių politiškai užsiangažavusių karininkų, negalima laikyti vyriausybei palankia jėga.

Masių išėjimo į gatves atveju, policija taip pat negali būti laikoma patikima jėga. Vyriausybės-policijos-policijos vadovybės santykių silpnumas neseniai atsiskleidė kilusiose antivokiškose studentų demonstracijose, kuomet prieš juos policija griebėsi griežtų priemonių. Protesto kulminacija tapo studentų reikalavimas Vidaus Reikalų ministro ir policijos vado atsistatydinimą. Tai pasibaigė studentų komiteto derybomis su autoritetingais pareigūnais bei pasiektu kompromisu šio incidento likvidavimui, kas nudžiugino studentiją.

X X X X X X X

Analogiška situacija aptinkama užsienio politikoje. Tauta yra visiškai ir tvirtai užsispyrusi dėl Vilniaus ir Klaipėdos. Kaip 1927 metais ji buvo nusiteikusi kautis su Lenkija, dabar ji yra pasiruošusi priimti bet kokias konflikto su Vokietija pasekmes.¹³

¹⁰ Turima galvoje gen. Kubiliūno nesėkmingas maištas ir gausi antivokiška studentų demonstracija Kaune 1935 m. kovo 30 d., kurių metu įvyko jos dalyvių susirėmimai su policija.

¹¹ Augustinas Voldemaras (1883–1942) – istorikas, žymus tarpukario Lietuvos politikas, vienas iš Tautininkų sąjungos įkūrėjų. Atstovavo radikaliai dešiniajai politinei orientacijai, 1928–1929 m. vadovavo sukarintai „Geležinio Vilko“ organizacijai. Pašalintas iš valdžios 1929 m. rugsėjo pabaigoje. Jo sekėjai žinomi „voldemarininkų“ vardu.

¹² Petras Kubiliūnas (1894–1946) – generolas. Vadovavo nepavykusiam 1934 m. birželio 7 d. kariniam perversmui.

¹³ Turima galvoje 1934 m. pabaigoje prasidėjęs Lietuvos–Vokietijos konfliktas dėl Klaipėdoje suimtų nacionalsocialistų, žinoma kaip Noimano-Zaso byla (1934–1935). Kaip matyti iš tuometės spaudos, 1935 m. balandžio viduryje (rašant šį dokumentą) antivokiška propaganda buvo pasiekusi kulminaciją.

Tačiau vyriausybė, regis, nepasitiki pasipriešinimo politika, kuria ji pati vadovaujasi dėl Klaipėdos. Ji [vyriausybė, – V. P., A. G.] rodo daug silpnumo, dvejonų ir netikrumo, lyg nuolat abejotų, ar pasirinko tinkamą kryptį, atvedusią prie esamos padėties.

Lietuvos vyriausybė, matyt, aršiai gina savo priešinimosi poziciją ne tiek dėl savo įsitikinimo vykdyti tautinę politiką *par excellence*, ne tiek dėl to, kad mano, jog nerealu vesti bet kokią kitą politiką, o dėl to, kad nemoka surasti kitų sprendimų ir bijo, kad kitokia politika iš karto ir neigiamai nuteiktų prieš ją visą tautą.

Iš tikrųjų, čia dažnai pastebima, kad jeigu Smetonos–Tūbelio vyriausybė savo šiandieninę politiką su Vokietija dėl Klaipėdos būtų pradėjusi prieš penkis ar šešis metus, t. y. su Vokietija, kokia ji tuomet buvo – ji [vyriausybė, – V. P., A. G.] būtų išvengusi milžiniškų dabarties sunkumų. Tačiau praetyje ji, matomai, pasirinko gyventi tik šia diena ir atidėlioti šios problemos sprendimą.

Susidaro įspūdis, kad nūdien ji veikia labiau iš inertiškumo, o ne iš įsitikinimo ar įkvėpta dogmos. O tai skina kelią opozicijos puolimams bei pavojingiems siūlymams. Tačiau jai atėjus į valdžią, realybėje ji vykdytų tą pačią politiką. Maža to, tai sudaro sąlygas ir tam tikriems puolimams iš užsienio. Lenkai per savo agentus kiša mintį, kad Lietuva galės išsaugoti Klaipėdą tik jai persiorientavus į Lenkiją, kai tuo tarpu Tūbelio vyriausybė galėtų be didesnio vargo suvokti, jog šiandieninė Lenkija yra tampriai surišta su Vokietija ir jokiū būdu negali padėti Klaipėdos klausimu. Savo ruožtu, vokiečiai skleidžia gandus apie [Lietuvos, – V. P., A. G.] valstybės žlugimą bei lietuvių ūkininkų bankrotą dėl užsidariusios vokiečių rinkos, kurią Lietuva atgautų tik atidavusi [Vokietijai, – V. P., A. G.] Klaipėdą.

Negana to, verkšlėndama Tūbelio vyriausybė diplomatijos keliais ieško kokios nors [Didžiųjų, – V. P., A. G.] Galybių paramos, apie kurią vis dar svajoja; skundžiasi, kad Galybės ją apleido; tikrumoje, ji turėtų vyriškai pasitikėti vien tik savo pajėgomis ir suprasti, kad Galybės negali atsisakyti savų tikslų dėl Lietuvos interesų Klaipėdoje.

Visa tai pasakęs, patvirtinu savo ankstesnių ataskaitų išvadas: Tūbelio vyriausybė yra priežastimi, lemiančia šių dienų silpną ir nestabilią Lietuvos tarptautinę padėtį.

x x x x x x x

Taigi vyriausybės silpnumas viduje ir užsienyje tuo pat metu atskleidžia ir asmeninį Smetonos–Tūbelio režimo silpnumą, kuris kartu sąlygoja jos nuvertinimą ir lietuvių viešojoje nuomonėje.

Jau devynerius metus vyriausybė yra nedidelės žmonių grupės rankose, kuri susidarė kaip tiesioginė pono Smetonos prezidentinės valdžios išdava. Tai yra asmeninis-šeiminis būrelis¹⁴, o ne partiniais ar klienteliniais pagrindais sudaryta grupė. Retai pasitaikantys pokyčiai valdžios postuose niekada neperžengė šio būrelio ribų.

¹⁴ Tekste „Un gruppo personale-famigliare“.

Yra žinoma, kad šiuo metu Prezidentas Smetona norėtų šios grupės atsikratyti, kadangi jaučia, kad Tūbelio vyriausybė yra silpna ir nepopuliari, tačiau jis neranda jėgų surasti kitą sau ištikimą ministrą pirmininką bei tuo pat metu susiduria su jam priešišku asmeninės-šeimyninės grupės spaudimu. Negana to, bet kuris kitas ministras pirmininkas neduotų jam tos asmeninės ramybės, kokią jam dabar suteikia ponas Tūbelis, ponios Smetonienės sesers vyras. Dar mažiau ramybės jis suteiktų asmeninei-šeimyninei grupei.

Taigi, asmeniniai reikalai velkasi priekyje, menkindami vyriausybę ir galiausiai kenkia paties Respublikos Prezidento autoritetui.

Per paskutinius du metus ponas Smetona ne kartą užsiminė norįs pakeisti vyriausybę. Tačiau grupės spaudimas ir asmeniniai interesai nulėmė, kad niekas nepasikeitė, o kilusios krizės visuomet vedė tik prie nedidelių permainų.

Tą grupę, kurios centre yra Smetonos–Tūbelio binomija, sudaro:

Pirmiausia, Prezidentas Smetona. Jo autoritetas bei nepaneigiami nuopelnai susiję su juo pačiu, kaip vienu tvirčiausių Lietuvos nepriklausomybės ir valstybės rėmėjų. Ponas Smetona, turėjęs licėjaus mokytojo išsilavinimą ir [vėliau, – V. P., A. G.] tapęs universiteto profesoriumi, savo veiklą lietuvių tautinės kultūros naudai pradėjo dar rusų režimo laikais, kuomet pastaroji draudė dirbti tautinės kultūros srityje. Per Pirmąjį pasaulinį karą jis buvo vienas pirmųjų, palaikiusių tautos teisę į valstybingumą. Karinės vokiečių okupacijos metu jis prisidėjo prie tautos organizavimo bei jos teisių į teritoriją gynimo nuo austrų ir vokiečių dėka atgimusios Lenkijos. Nugalėjęs Vokietiją, jis tapo pirmojo nepriklausomos Lietuvos valstybės atstovaujamo organo – Lietuvos tarybos Vilniuje – nariu. Nuo tada jis aktyviai įsitraukė kuriant tautos dvasią, organizuojant valstybę bei nustatant Vilniaus ir Klaipėdos vietą Lietuvos užsienio politikoje bei tautos savimonėje.

Tačiau šitokį darbą jis nuveikė labiau kaip teoretikas ir mokslininkas nei kaip valstybės bei minių vadas. Manau, kad tam tikros analogijos sieja Prezidento Smetonos ir Prezidento Masaryko¹⁵ temperamentus bei mąstyseną. Jo veiklą nelydėjo nė vienas šūvis.

Todėl šiandieną visų pagarba ir dėkingumas kartu yra persipynę su mintimi, kad jam nepakanka ryžtingumo. Prezidento Smetonos konfliktas su Voldemaru užsitęsė maždaug trejus metus, nes jam pritrūko ryžto nedelsiant pasinaudoti savo autoritetu. Pono Voldemaro pašalinimą nusprendė visų prima ne prezidentas, bet jo grupuotė. Panašiu būdu 1929 metais laikiną nedarbingumą dėl ligos turėjęs Finansų ministras ponas Tūbelis buvo paskirtas Ministru primininku.

Ponas Smetona labiau atsiskleidžia baltiško tipo užsispyrimu jo asmeninių priešų atžvilgiu, bet ne ryžtingu charakteriu ir tvirtu atkaklumu.

Savyje jis ypač vertina šeimyninius įpročius bei asmeninę ramybę. Todėl, manytina, jog čia jam įtaką daro aplinkiniai, ypač neigiama prasme.

¹⁵ Tomašas Garikas Masarikas (Tomáš Garrigue Masaryk, 1850–1937) – čekų ir slovakų tautinio atgimimo vienas pagrindinių lyderių, žymus politikas, filosofas, pirmasis Čekoslovakijos prezidentas.

Šiandieninė Tūbelio vyriausybė ir veikiantis šeimyninės grupės režimas nulemia Tautos prezidento izoliaciją, kas atsispindi grupės spaudime prezidentui. Savaiame geras žmogus, jis nusileidžia kitų atkaklumui, idant išlaikytų savo ramybę.

Su artimais lietuvių bendradarbiais jis mielai išlenkia stikliuką.¹⁶ Taip pat jis ypač mėgsta Sandžiovezės¹⁷ rūšies vyną, kurį aš atsiunčiu kaip Dučės gimtojo krašto gėrimą. Bet, matyt, net jis jam didesnio tvirtumo nesuteikia.

Ponas Ministras pirmininkas Tūbelis yra Prezidento Smetonos valdžios patikėtinis.

Jo kilmė ir politinė kompetencija – kuklūs. Agronomas pagal išsilavinimą, pieno kooperatyvų pradininkas Lietuvoje, į politinį gyvenimą jis buvo įtrauktas po 1926 m. tautininkų perversmo, kai Prezidentą Smetoną paveikė jo [Tūbelio, – V. P., A. G.] žmonos, ponios Smetonienės sesers, ambicijos. Tačiau po aštuonių metų Ministro pirmininko ir penkių metų Valstybės tarybos prezidento postuose jis priprato prie valdžios ir greta savo žmonos ambicijų pridėjo savąias.

Jį kamuoja ne viena liga: širdies, kepenų ir inkstų negalavimai. Jam dažnai tenka pasilikti lovoje; dažniausiai dirba gulėdamas. Kelių ceremonijų metu jis apalpo.

Šis fizinis silpnumas yra, neabejotinai, pagrindinė jo charakterio ir silpnos valios priežastimi. Jis mėgsta atidėti sprendimus, mieliau dirba atsiribojęs kartu savo šeimyninės grupės viduje nei būna atvirame ore, išorėje. Nepaisant to, jis pasižymi uždaru baltišku užsispyrimu ginant savo interesus ir ambicijas.

Visa tai aiškiai atsiskleidė 1934 m. birželio 7 d. voldemarininkų pučo metu.

Sakoma, kad pranešus telefonu, jog perversmininkams išėjus į gatves jis bus paliktas laisvėje, jis su Tautininkų partijos sekretoriumi¹⁸ mažu automobiliu išskubėjo į provinciją. Palikę Respublikos Prezidentą, vyriausybę bei Tautininkų partiją, abu atvyko į Kėdainius, apie 80 km nuo Kauno. Vėliau jų draugai aiškino, kad abu tenai nuvyko rinkti ištikimus karinius dalinius.

Esmė ta, kad Prezidentas Smetona liko vienas prieš maištininkus, o ponas Tūbelis, t. y. vyriausybės vadovas, grįžo į Kauną tik apie vidurdienį, kuomet vien dėl ponų Voldemaro ir Kubiliūno nesugebėjimo situacija pakrypo esamai valdžiai palankia linkme.

Negana to, sakoma, kad Kėdainiuose ponas Tūbelis laikinai pasislėpė savo bičiulio inžinieriaus-agronomo viloje, kuris, poniai Tūbelienei proteguojant, vėliau buvo paskirtas Susisiekimo ministru.¹⁹

Be ponų Smetonos ir Tūbelio, valdančiojoje grupėje dar yra dvi moterys – ponija Smetonienė ir ponija Tūbelienė.²⁰

¹⁶ Tekste pavartota išraiška „beve una collezione di cicchetti“.

¹⁷ „Sangiovese“ – itališko raudonojo vyno rūšis.

¹⁸ Vincas Rastenis, žr. 36 nuorodą.

¹⁹ Turimas galvoje geodezijos inžinierius, profesorius Jokūbas Stanišauskas (1892–1943), buvęs Susisiekimo ministru J. Tūbelio vadovautame XVI ministrų kabinete, veikusiame nuo 1934 m. birželio 12 iki 1935 m. lapkričio 6 d.

²⁰ Sofija Chodakauskaitė-Smetonienė (1885–1968) ir Jadvyga Chodakauskaitė-Tūbelienė (1891–1988).

Lenkų kilmės ponios Smetonienė – geraširdė ir mielo temperamento. Mėgsta teigti, kad jos vyras turi būti jai labai atlaidus. Dabar, kai jai beveik 50, turėjo sukuklinti savo minčių ir įpročių didingumą.

Savo geranoriškumo dėka ir ieškodama kelių vyriausybei išpopuliarinti, ji turi sudariusi savo asmeniškai globojamų valstybės pareigūnų, ponų, vargšų ir skolininkų ratą, kurie į ją kreipiasi, ieškodami užtarimo valstybės įstaigose bei bankuose. Stiprios sveikatos, mėgstanti daug išgerti ir nenuilstama lošėja, ji gali išstis naktis praleisti prie lošimų stalo. Mėgsta laimėti. Todėl lošimams priima margą kompaniją: naujų užsakymų ieškančius žydus, gana lanksčių pažiūrų moteris ir t. t. Sakoma, kad nesyk Prezidentas ir sesuo ponios Tūbelienė turėjo įsikišti tokiems jos įpročiams malšinti, nes tai neigiamai veikė viešąją nuomonę; tačiau be didesnės sėkmės.

Bet kokių atveju, jos širdies gerumas, neabejotina išmintis bei blaivus protas vertinami labiau nei kai kurios nedidelės jos silpnybės.

Priešingai, ponios Tūbelienė laikoma šalta, beširdė, pasipūtusia, labai ambicinga ir intrigas mėgstančia moterimi. Liekna, šiek tiek trapi, nemėgsta maisto, vyno, kortų ir vyrų; visa atsidavusi savo politinėms ambicijoms. Juk ji įskiepijo savo sutuoktiniui politinį ambicingumą.

Ji mano, kad valdžia privalo amžinai likti šeimos rankose. O ji ne tik mėgsta valdžios ceremonijas, bet ir dievina kištis į valdžią, t. y. į vyriausybės veikimą. Savo idėjas ji bando prastumti tiek savo vyro, tiek savo šeimyninės grupės pagalba. Kai ponios Smetonienė apsiriboja sveiko proto pastabomis ir asmeninėmis protekcijomis, ponios Tūbelienė nesivaržydama bendradarbiauja kuriant vyriausybės nutarimus ir direktyvas bei daro įtaką ministrų ir pareigūnų atrankos procesui. Pavyzdžiui, paskutinio Tūbelio kabineto sudarymo proga ji prisirišė pareigą pranešti buvusiam Susisiekimo ministrui ponui Vileišiui²¹ apie jo atstatydinimą.

Būtent toks akivaizdus ponios Tūbelienės veikimas ypač menkina ponio Tūbelio bei jo vyriausybės autoritetą, didina jų nepopuliarumą. O tai kelia jaunų tautininkų ir karininkų nepasitenkinimą ponu Tūbeliu ir ponios Tūbeliene, kadangi jie mano, jog toks moters veikimas diskredituoja valstybę.

Štai prieš keletą mėnesių pasipiktinimas išaugo tiek, kad dėl dukters sveikatos problemų ponios Tūbelienė nusprendė palikti Kauną ir ilgesniam laikui išvažiuoti į užsienį.

Tačiau kuomet š. m. [1935, – V. P., A. G.] sausio mėn. atsirado naujų gandų dėl Vyriausybės sudėties pakeitimo, ji vėl išėjo į viešumą savo ir savo vyro pozicijoms ginti. O tą tebedaro atkakliai primindama ponui Smetonai, kad pono Tūbelio pašalinimas pažemintų paties Prezidento autoritetą bei sugriautų jų grupės interesus.

Kaip minėjau, akivaizdu, kad Prezidentas Smetona, žinodamas Tūbelio vyriausybės vidinį silpnumą bei jos mažėjantį populiarumą (kas, iš tikrųjų, galėtų neigiamai paveikti

²¹ Vytautas Vileišis (1887–1937) – inžinierius, politikas, Petro Vileišio sūnus, vienas iš „Neo-Lithuanija“ korporacijos steigėjų, Tautininkų sąjungos narys. Susisiekimo ministro pareigas ėjo iki 1934 m. birželio 8 d. Pakeistas Jokūbu Stanišausku (žr. 19 nuorodą).

ir jo paties padėtį), norėjo pakeisti Tūbelio vyriausybę. Tačiau toks sprendimas buvo atidėtas dėl energingo ponios Tūbelienės įsikišimo (o kartu ir dėl to, kad jam ir šiaip sunku surasti sau ištikimą asmenį).

Taip pat sakoma, kad ponias Smetonienė, kuri labiau atjaučia žmonių jausmus, užprotestavo prieš tokį sesers egoizmą. Dėl to būta nesusipratimų tarp šių dviejų ponių. Tačiau ponias Tūbelienė liko nepajudinama.

Dabar, po 1934 m. birželio pučo, situacija pasidarė kiek ramesnė, konfliktas tarp seserų atvėso. Tačiau jis ir vėl gali išpliekti atsiradus naujiems vidiniams sunkumams.

Nėra abejonų, kad režimui panirus į krizę, ponias Tūbelienė atsirastų ypač sunkioje asmeninėje padėtyje.

Smetonos–Tūbelio vyriausybės asmeninėje–šeimyninėje grupėje yra dar dvi svarbios asmenybės, du kunigai. Tai suteikia pagrindą atsirasti paskaloms apie sutanų ir kunigų vyriausybę. Todėl nepaisant kylančio ar krintančio jos autoriteto, jie yra tikros vyriausybės „pilkosios eminencijos“.²²

Pirmas jų – kunigas Mironas.²³ Dabar jis eina karo kapeliono pareigas. Turi kaimo klebono-politiko mentalitetą, yra gabus, tačiau jam trūksta patirties valstybinėje vidaus ir užsienio politikoje, peržengiančios jo provincialiai blaivų protą.²⁴

Jis buvo vienas iš nedaugelio kunigų, kurie pirmi prisiartino prie Tautininkų partijos ir nutraukė kunigijos vienbalsį palankumą Krikščionių-demokratų partijai. Jis buvo vienas iš pirmų Tautininkų partijos organizatorių, patarinėjo vyriausybei, kaip apginti valstybės autoritetą nuo kunigų vedamos opozicinės politinės veiklos. Todėl aukšti bažnyčios pareigūnai jo nekenė ir vis dar nekenčia; tačiau jį gynė vyriausybė, o dabar, kai kunigai apsieina be priešvyriausybinių kovingumo, aukšti dvasininkai jam jau nebesipriešina.

Vėliau jis praplėtė savo konsultacijų sferą, į ją įtraukdamas vidaus bei kai kuriuos tarptautinės politikos klausimus. Sau pačiam nieko nereikalaudamas, pasiliko „pilkosios eminencijos“ funkciją.

Nemanau, kad jis turi vadovo mentalitetą. Turėdamas klebono politiko tipą, jis tinka vesti smulkiają vietinę vidaus politiką, susidedančią iš partijų, grupių, žmonių, kunigų. Nemanau, jog jo provincialiai blaivus protas pajėgtų sudėlioti sudėtingas vyriausybines programas.

Išgeriantis, mėgstantis gerą kompaniją ir gerą maistą, tačiau tik su artimaisiais, kurių tarpe jaučiasi visiškai laisvai.

Jo populiarumas pamažu nusmuko. Jauni tautininkai nemėgsta turėti kunigų valdžios posteose, ypač kai jų funkcijos yra įslaptintos. Žinodamas, ką viešojo nuomonė apie tai galvoja, pastaruoju metu Prezidentas Smetona pasistengė pademonstruoti jo ir kunigo

²² Aliuzija į Prancūzijos karaliaus Liudviko XIII vyriausiąjį ministrą kardinolą A. Richelieu (1585–1642). Tekste šis terminas nebuvo išskirtas, tačiau dėl aiškumo čia jis rašomas kabutėse.

²³ Vladas Mironas (1880–1953) – kunigas, politikas. 1938 m. paskirtas Ministru pirmininku, 1939 m. – Lietuvos tautininkų sąjungos vyriausiosios valdybos pirmininkas.

²⁴ Tekste „buona senso provinciale“.

Mirono pozicijų skirtumą. Tuomet kunigas Mironas susidėjo su ponu Tūbeliu ir ponia Tūbeliene, su kuriais dabar labai artimai bendrauja.

Kita „pilkoji eminencija“ – tai kunigas, universiteto filosofijos dėstytojas, vienas iš Tautininkų partijos įkūrėjų prof. Tamošaitis²⁵. Aukštas, stambus, ryžtingas, prie bet kokio amžiaus bei išvaizdos moterų limpęs bulius, stipriai geriantis bet kokio brandinimo ir kokybės alkoholį, tačiau, kiek tai įmanoma, nakčia ir privačiai. Gana protingas, plačios, bet doktrinieriškos ir scholastinės kultūros žmogus. Jis yra vienas pirmųjų fašizmo teorijos populiarintojų Lietuvoje, tame sekantis Prezidento Smetonos pavyzdžiu.

Žurnalistų sąjungos prezidentas.²⁶ Jis labiau kultūros negu politikos autoritetas.

Jo simpatija moterims ir vynu, bažnytinių taisyklių ignoravimas, tautininkiška politinė veikla nukreipta prieš aukštus bažnyčios hierarchus – visa tai, regis, jį atvedė prie pat ekskomunikos slenksčio. Berods, jis buvo suspenduotas *a divinis*²⁷, kas jam turėjo suteikti išsilaisvinimą geresniam gyvenimui, visgi jį liūdina tas faktas, kad buvusi ir dabartinė kunigystė gali tapti kliūtimi kopiant didžiosios politinės karjeros laiptais.

Jis buvo artimas Prezidento Smetonos ir, kaip šnekama, dar artimesnis ponios Smetonienės draugas. Pasirodo, kad jau kelis mėnesius Prezidentas jį nušalino, tačiau tikrai ne dėl gandų apie santykius su ponia Smetoniene, kurie ir taip jau buvo plačiai žinomas ir pastebimas dalykas. Neaišku, kas iš tikrųjų lėmė pašalinimą. Manoma, kad tikriausiai Prezidentas tokį sprendimą priėmė norėdamas patenkinti 1934 m. voldemarininkų pučo sukeltos krizės paveiktus jaunos karininkus.

Šiuo metu prof. Tamošaitis lieka už vyriausybinių ratelio ribų ir pagrinde dirba kultūros srityje.

Be šių šešių žmonių, sudarančių Smetonos–Tūbelio vyriausybės asmeninės-šeimyninės grupės šerdį, yra dar dvi ar trys dešimtys įvairių antro plano asmenų: bendradarbių, kurie rūpinasi, kad valstybės administracija tarnautų Smetonos–Tūbelio tikslams; asmenų, atliekančių smulkius pavedimus ir paslaugas; silpnų asmenybių, neturinčių savų tikslų ir gyvenančių kitų šešėlyje, kuriems lemta panirti į užmarštį, kai tik nebepriklausys aukštesniųjų ratui.

Į tokią šeimynos asmeninių klientų grupę, pavyzdžiui, patenka:

Vidaus reikalų ministras, ponas Rusteika.²⁸ Pulkininkas, teisininkas, Respublikos Prezidento senas draugas. Eidamas Policijos vadovo prie Vidaus reikalų ministerijos pareigas, jis pasižymėjo Voldemaro sukurtu Geležinio Vilko pažabojimu ir panaikinimu.

²⁵ Izidorius Tamošaitis (1889–1943) – kunigas, filosofas, politikas, publicistas.

²⁶ Dž. Amadoris tikriausiai suklydo, nes I. Tamošaitis Žurnalistų sąjungai vadovavo 1937–1938 m. 1935 m. oficialiai jai vadovavo V. Kemėžys.

²⁷ Katalikų bažnyčios bausmė, dalinai ar visiškai suspenduojant prasižengusio kunigo ritualų teikimo funkcijas.

²⁸ Steponas Rusteika (1887–1941) – pulkininkas, politikas, teisininkas. 1931–1934 m. – vidaus reikalų ministras, 1935–1940 m. – Kauno miesto burmistro pavaduotojas.

Jo veiksmai buvo tokie energingi, kad pats buvo dviejų „geležinių vilkų“ užpultas ir sunkiai sužeistas.²⁹

Paskyrus Vidaus reikalų ministru, šias pareigas jis ėjo kaip Prezidento patikėtinis. Jas suvokė išimtinai kaip paprastą policijos veiklą ir Smetonos režimo politinį saugumą. Be policijos pajėgų didinimo, jokio kito politinio tikslo neturi.

Jis neturi ambicijų, dažnai nuoširdžiai pareiškia norą atsistatydinti; geraširdis, su visais atviras. Geras vyras ir tėvas, kuklus. Stipriuosius gėrimus mėgsta gerti tik su artimais bičiuliais; tai daro rusišku stiliumi.

Dabar jis save laiko Smetonos–Tūbelio vyriausybės gelbėtoju. O tai dėl to, kad 1934 m. birželio 7 d. pučo metu jam pavyko nepatekti į maištininkų namų areštą pabėgant, be-rods, pusnuogiam per namų vidinius sodus ir pasiekti Policijos atsargos nuovadą, kur jis suorganizavo pasipriešinimą maištininkų šarvuočiu. Toks policijos atsargos dalių pasipriešinimas maištininkams leido po dviejų-trijų valandų administracijos organams atstatyti savo autoritetą ir tvarką.

Šio nuopelno dėka jis užsitikrino sau svarią poziciją vyriausybėje. Po praėjusio birželio pučo pasiūlė Prezidentui Smetonai Karo ministru paskirti savo buvusį Karo advokatūros viršininką generolą Šniukštą³⁰ – menko reikšmingumo asmenį, panašų į kariuomenėje užklydusį barzdotą vienuolį.

Ministrą Rusteiką paskutinį sykį sutikau prieš dešimt dienų studentų protestų prieš policiją metu, kai jie reikalavo jo bei Kauno Policijos vado atsistatydinimo.³¹ Sutikau jį „Metropolio“ restorano salėje, kur jis kava ir stipresniems gėrimams buvo pasikvietęs visus tą dieną dirbusius policijos vadus. Alkoholio sukėltoje smagioje ir gyvybingoje būsenoje ir visos publikos akivaizdoje, jis su savo pavaldiniais vedė konfidencialius ir triukšmingus pokalbius.

Į šią grupę taip pat patenka ir dabartinis Teisingumo ministras, Valstybės tarybos pirmininkas ponas Šilingas³². Be abejo, jis yra nusipelnęs ir kompetentingas, nors jo asmenybę kiek menkina nuolatinė švaros stoka. Nuo pat rusų imperijos laikų jis yra vienas geriausių oratorių, turintis plačią politinę ir teisinę kultūrą. Būtent jis parengė naujausius Lietuvos konstitucinius įstatymus, taip pat tuos, liečiančius Klaipėdą.

Neaukštas, puikus aštuonių dukterų tėvas, jis turi gyvybingą ir aktyvų temperamentą. Jis yra protingiausias ir autoritetingiausias integralaus fašizmo modelio taikymo Lietuvoje rėmėjas; ypač griežtas santykiuose su Lenkija ir Vokietija. Sakoma, kad tokią neapykantą lėmė tai, kad jis yra kilmingo lenkų kunigo sūnus, įvaikintas to kunigo brolio.

²⁹ Oficialiai likviduoto „Geležinio vilko“ narių pasikėsinimas prieš tuo metu ėjusį Kauno policijos vadovo pareigas S. Rusteiką įvyko 1930 m. rugpjūčio viduryje. Jo metu S. Rusteika buvo sužeistas, tačiau greitai visi kaltininkai buvo surasti ir suimti.

³⁰ Petras Šniukšta (1877–1952) – teisininkas, generolas. 1934 m. birželį – 1935 m. spalį ėjo krašto apsaugos ministro pareigas J. Tūbelio vadovautuose XVI ir XVII ministrų kabinetuose.

³¹ Antivokiška studentų demonstracija įvyko 1935 m. kovo 30 d.

³² Stasys Šilingas (1885–1962) – politikas, teisininkas. Ėjo teisingumo ministro pareigas A. Voldemaro ir J. Tūbelio ministrų kabinetuose, tarpukario Lietuvos Respublikos konstitucijų rengėjas.

Nepaisant to, jis yra tvirto temperamento, protingas ir ryžtingas žmogus. Būtent todėl jam simpatizuoja jauni tautininkai ir kai kurie mano, jog jis pajėgtų pasipriešinti pono Tūbelio valiai.

Tačiau už savo esamą politinę padėtį jis turi dėkoti ponui Smetonai, kuri parėmė kojoje prieš Voldemarą. Jis yra kaltinamas kaitaliojęs partijas vieną po kitos, ne visuomet rodąs atsargų ir pusiausvyrą išlaikantį elgesį. Tačiau nėra abejonių, kad jis yra protingas ir dinamiškas.

Daugelis jame išvelgia galimą pono Tūbelio įpėdinį Valstybės taryboje. Tas yra įmanoma, bet šių dienų sąlygomis tai priklauso nuo Prezidento Smetonos sprendimo. Tuo tarpu siekdami užgožti jo kandidatūrą valdančioje grupėje pono Tūbelio draugai akcentuoja tam tikras jo būdo silpnąsias vietas. Mėgsta sakyti, kad su Šilingu sunku tartis, nes jis niekada nesutaria pats su savimi.

Į Smetonos–Tūbelio grupę įeina ir jaunas Užsienio reikalų ministras ponas Lozoraitis³³ – subalansuotas, nuoširdus, atviras įvairioms nuomonėms. Jo asmeninė padėtis įspūdingai auga. Tai žmogus, turintis aiškias pozicijas, kai su juo apie ką nors kalbama; taip nebuvo su jo pirmtaku ponu Zauniumi³⁴, kurio pernelyg didelis pasitikėjimas savimi demonstravo prastą charakterį.

Tačiau iki šiol pono Lozoraičio vietą vyriausybėje lėmė ponas Tūbelis, kuris jį atrinko ir proteguoja. Siekdamas atsikratyti ankstesniojo Valstybės Kontrolieriaus ir jo paties draugo pono Matulaičio³⁵, pastarąjį apramino patikint Užsienio reikalų ministro portfelį pono Matulaičio žentui – ponui Lozoraičiui.

Tiesa, jau kurį laiką ponas Lozoraitis buvo pono Tūbelio patikėtinis Užsienio reikalų ministerijoje, kur užėmė Politikos departamento direktorius postą ir tikrino neaiškia bei miglotą pono Zauniaus veiklą.

Galimas dalykas, kad laikui bėgant ir pasibaigus Smetonos–Tūbelio valdymo laikotarpiui, techninė pono Lozoraičio autoriteto pozicija pasikeis į asmeninę politinio autoriteto poziciją. Jis yra visiškai nusipelnęs tokio įvertinimo; vienintelė silpna jo vieta yra šlubuojanti sveikata.

Į šią trumpą valdančiosios grupės apžvalgą galima įtraukti dar:

Poną Rastenį³⁶ – jauną, studijų vis dar nebaigiantį studentą, inteligentišką, mitrą žmogų. Kaip Tautininkų partijos sekretorius, jis turi visišką ir besąlyginę pono Tūbelio pasitikėjimą. Jis dar per jaunas, kad turėtų asmeninį autoritetą. Tačiau ištikimai tarnauja ponui Tūbeliui, Tautininkų partijos pirmininkui, padeda jam provincijoje atlikti nedideles užduotis, nedideles paslaugas, vykdyti nedidelę propagandą. Tad jis yra žmogus,

³³ Stasys Lozoraitis (1898–1983) – diplomatas, politikas. Dirbo įvairiose šalyse, Lietuvos okupacijos metu vadovavo šalies ambasadai Romoje. Nuo 1940 m. iki mirties (su pertraukomis) ėjo Lietuvos diplomatinės tarnybos šefo pareigas emigracijoje.

³⁴ Dovas Zaunius (1892–1940) – diplomatas, politikas, 1929–1934 m. – užsienio reikalų ministras.

³⁵ Vincas Matulaitis – politikas, 1928–1934 m. ėjo Valstybės kontrolieriaus pareigas.

³⁶ Vincas Rastenis (1905–1982) – politikas, žurnalistas, teisininkas, 1931–1935 m. – Lietuvių tautininkų sąjungos generalinis sekretorius.

atliekantis smulkią partijos kontrolę, sekantis provincinių skyrių veiklą ir kartu skatinantis jaunų tautininkų ambicijas.

Pulkininkas Giedraitis³⁷, iki praėjusio birželio pučo ėjęs Krašto apsaugos ministro pareigas, dabar po didelių vargų išsiprašė Vidaus reikalų ministerijos Generalinio sekretoriaus postą. Jo, kaip Krašto apsaugos ministro, nesėkmę nulėmė dvi priežastys. Nors jis ir įvedė į kariuomenę slaptą karininkų stebėjimo tarybą, voldemarininkų pučas prasidėjo jam visai nieko nenujaučiant. Prasidėjus pučui, regis, jis kelias valandas liko užsidaręs savo bute, net nemėgino koku nors būdu vadovautis savo autoritetu, nieiškojo būdų suvaldyti karininkus ir kareivius. Kai pagaliau viskas nurimo, jis kaip niekur nieko išėjo iš savo namų. Pasakojama, jog Prezidentas ant jo labai įtūžo. Buvo numatyta jį išleisti į pensiją.

Tačiau įsikišo jo žmona, kuri liedama ašaras kasdien lankėsi pas Prezidentą Smetoną. Tuomet Giedraičio kandidatūra pradėta kelti į įvairius, vienas už kitą keistesnius, postus: banko direktoriaus Klaipėdoje, burmistro pavaduotojo Kaune, įgaliotojo ministro užsienyje, taip pat, turbūt juokais, Valstybinio teatro direktoriaus.

Pagaliau Prezidentas, norėdamas atsikratyti jo žmonos, paskyrė jį vadovauti policijai.³⁸ Šis paskyrimas atrodė šiek tiek juokingas, nes tas žmogus nesugebėjo išvengti sumaišties ir išsaugoti drausmę kariuomenėje.

Politinėje-šeimyninėje grupėje³⁹ reikšmingesne padėtimi pasižymi dar:

Naujasis kariuomenės vadas pulkininkas Raštikis⁴⁰, vedęs Prezidento Smetonos dukterėčią. Reikia pripažinti, kad dėka jo rimtos veiklos, palankumas pulkininku Raštikiu kariuomenėje auga, nepaisant jo priklausymo šeimyninei grupei.

Pulkininkas Valušis⁴¹, vedęs Prezidento Smetonos dukterį, kuris, kad ir neturėdamas ypatingų savybių ar autoriteto, buvo paskirtas Kaune dislokuoto husarų pulko vadu – prieš tai buvusio antivyriausybiškai nusiteikusių karininkų židiniu.

Baigiant apžvalgą, galiausiai reikia pabrėžti, jog šalia Smetonos–Tūbelio grupės vis dar randasi ir ponas Merkys⁴². Jis buvo Krašto apsaugos ministru Smetonos–Voldemaro vyriausybėje, ėjo Klaipėdos gubernatoriaus pareigas, dabar tapo Kauno burmistru.

Nuo seno jis laikomas pono Tūbelio įpėdiniu. Laukdamas, kada gaus pilnus valdžios įgaliojimus, jis atsisako bendradarbiauti su Tūbelio kabinetu, nors tai jam buvo ne kartą siūloma.

³⁷ Balys Giedraitis (1890–1941) – pulkininkas, 1930–1934 m. – krašto apsaugos ministras.

³⁸ Turima galvoje B. Giedraičio paskyrimas Vidaus reikalų ministerijos generaliniu sekretoriumi. Šiame poste jis išbuvo nuo 1935 iki 1940 m.

³⁹ Tekste „gruppo politico-famigliare“.

⁴⁰ Stasys Raštikis (1896–1985) – generolas, politikas, nuo 1934 iki 1940 m. – Lietuvos kariuomenės vadas. 1929 m. vedė Prezidento A. Smetonos dukterėčią.

⁴¹ Aloyzas Valušis (1901–1998) – Generalinio štabo pulkininkas, 1938–1939 m. – Lietuvos karo atašė Lenkijoje, A. Smetonos dukters Marijos Danutės sutuoktinis.

⁴² Antanas Merkys (1887–1955) – politikas, teisininkas. Dirbo krašto apsaugos ministru trijuose ministrų kabinetuose, 1927–1932 m. – Klaipėdos krašto gubernatorius, 1934–1939 m. – Kauno miesto burmistras, 1939–1940 m. – paskutinis tarpukario Lietuvos ministras pirmininkas.

Jis yra užsispyrusio ir uždaro baltiško charakterio. Nelaikomas labai protingu ar įspūdingu politinių gebėjimų žmogumi. Jo intelektualiniai pajėgumai atitinka valdančiosios komandos pajėgumus, nors jis yra mažesnis ir santūrus.

Tačiau Prezidentas Smetona baiminasi jame rasiantis pernelyg nepriklausomą, jo pa-geidavimų neklausantį žmogų. O Smetonos–Tūbelio šeimyninė grupė žino, kad Merkys ją apvalytų. Tad sunku nuspėti, kiek ilgai ponui Merkiui dar teks Smetonos valdžios prie-angyje laukti savo valandos. Tuo tarpu jis ir jo draugai kovoja prieš Šilingo kandidatūrą.

Visu tuo naudojasi ponas Tūbelis ir ponia Tūbelienė, kurie ir toliau išlaiko valdžią.

Dž. Amadoris

Lithuania and its Government in 1935 through the Eyes of the Italian Envoy

Dr. Vytautas Petronis, Dr. Andrea Grifante

Lithuanian Institute of History, Kražių g. 5, Vilnius
E-mail: vytautas.petronis@istorija.lt, grifusrex@yahoo.it

Summary

The author of the printed document is the first Italian ambassador residing in Kaunas, Giovanni Amadori-Virgilij or Amadori-Virgili (1883-after 1946). Following his arrival in Lithuania in May 1927, Giovanni Amadori closely monitored the environment and became involved in the life of the Lithuanian elite. During next nine years he got acquainted with many Lithuanian politicians, participated in official and informal parties, pedantically followed local periodical press, and carefully collected various information, rumours and the like. All this was meticulously described in the reports sent to Rome. He was especially active in the first half of the 1930s, when the highest levels of Lithuanian government considered the possibilities of reorganising the country according to the Italian example, explained and defended Lithuania's positions on Vilnius and Klaipėda, supported the formation of the Baltic Union, and others. Of course, he was a patriot of the Benito Mussolini's Italy, but at the same time it can be said that Giovanni Amadori was also sensitive to Lithuania's interests. He probably hoped that the biggest achievement of his diplomatic career should have been helping Lithuania turn on to the path of

Italian political fascism and socio-economic corporatism. However, these hopes dissipated even before he left Kaunas.

The document printed here is one of the last confidential messages sent by him about Lithuania's domestic and foreign policy and the persons who formed it. It reveals Giovanni Amadori's frustration with the prevailing political stagnation in the country, the Lithuanian political elite and its structure. Prior to this report, the envoy refrained from sharper and more open descriptions of Lithuanian politicians, their personal characteristics and interrelationships. However, probably knowing that he would be appointed to a new place of service, he rather openly depicted the flawed Lithuanian government he had observed for years.